

Dragan Bisenić

Ambasador Srbije u Egiptu (2011–2018)

Kina, arapski svet i Bliski istok

Sažetak

Posle decenije odsustva na prostoru Bliskog istoka, Kina se u ovaj region vraća kao jedan od glavnih „spoljnih” igrača. Kineska spoljna politika identifikovala je prošireno područje koje naziva „Veliki Bliski istok” (Da Zhong Dong), koje uključuje zapadnu Aziju i severnu Afriku (Xi Ya Bei Fei), ali i delove centralne i južne Azije, kao prostor od najvećeg geopolitičkog interesa. Sve intenzivnija saradnja Kine i arapskih zemalja može biti okarakterisana kao „prirodno partnerstvo”, nastalo kako na temelju istorijskog nasleđa i kulturnog razumevanja tako i na osnovama kompatibilnosti u ciljevima nacionalne obnove i ekonomskih razvojnih težnji. Zbog novopostignutog razumevanja, Kina je značajno podigla status Bliskog istoka u svojoj diplomatskoj arhitekturi.

Ključne reči:

Kina, Bliski istok, „Put i pojas”, „Put svile”, Si Jinping, Forum za saradnju Kine i arapskih zemalja, energetske resursi, kineska doktrina na Bliskom istoku, Saudijska Arabija, kralj Salman, prestolonaslednik Mohamedbin Salman, Egipat, Abdel-fatah El Sisi, nearapske države, Iran, Izrael

1. UVOD

Jedan od najvećih seizmičkih potresa na geopolitičkom planu Bliskog istoka, nakon kraja „hladnog rata”, jeste rastuće prisustvo Narodne Republike Kine u regionu.¹ Posle decenija odsustva, Kina se pojavljuje kao glavni subjekat u regionu. Kineska trgovinska razmena s regionom uvećana je za preko 600 odsto za 10 godina. Kineska pomoć regionu skočila je sa 151.000.000 dolara, 2001, na 6.800.000.000 dolara u 2010. Oko 550.000 od 5.000.000 Kineza

¹ James Reardon-Anderson (Ed), *The Red Star and the Crescent: China and the Middle East*, Oxford University Press, 2018.

koji žive u inostranstvu nalazi se na Bliskom istoku. Nasuprot ovome, Kina je veoma umereno vojno i diplomatski angažovana u regionu.

Saradnja Kine i arapskih zemalja ocenjuje se kao „prirodno partnerstvo” nastalo na istorijskom nasleđu, društvenim ciljevima nacionalne obnove, ekonomskim razvojnim težnjama i kulturnom razumevanju. Ambasador UAE u Kini, Omar Al Bitar, ocenio je da je „Bliskom istoku potreban pošten arbiter, koji neće imati duple standarde i sebične interese”. Arapske zemlje, rekao je on, veruju Kini jer je Kina zemlja kojoj može da se veruje i jedna od stalnih članica Saveta bezbednosti.

Najveći kineski interes je pristup energetske resursima u regionu, posebno nafti, očuvanje stabilnosti u regionu, širenje uticaja u „ključnom regionu sveta”, kako se ocenjuje u Pekingu, i pokazivanje Kine kao globalne sile. Bliski istok nikada nije bio važniji za nastavak kineskog prosperiteta: kineska potrošnja energije raste, a sve više energije stiže sa Bliskog istoka. Uvoz sirove nafte, koja čini 50 odsto ukupne kineske potrošnje energije, skočio je sa 6.200.000 tona u 2014. na 9.250.000 tona u 2018, a 40 odsto od tog novog priliva potiče sa Bliskog istoka. Bliski istok tako postaje ključni pokretač kineskog ekonomskog rasta.

Kina je identifikovala prošireno područje koje naziva „Veliki Bliski istok” (Da Zhong Dong), koje uključuje zapadnu Aziju i severnu Afriku (Xi Ya Bei Fei), ali i delove centralne i južne Azije. Zbog novog razumevanja, Kina je podigla status Bliskog istoka u svojoj diplomatskoj arhitekturi. U oktobru 2013. centralna vlada je održala konferenciju visokog nivoa posvećenu diplomatiji prema susedima, a u novembru 2014. Kina je obznanila da su susedne zemlje strateški važne za njen razvoj i međunarodno okruženje. Preko ovih izjava Kina je izmenila listu prioriteta svoje diplomatije i podigla važnost susednih zemalja na isti nivo sa svetskim silama. Bliski istok je takođe deo kineskog „velikog susedstva”.

U okviru inicijative „Pomorki put svile za 21. vek”, Bliski istok je ključna tačka između tri kontinenta i važan deo međusobnih veza i međusobnih komunikacija.

Kina priznaje da su SAD dominantna vanregionalna sila na Bliskom istoku, ali kinesko delovanje nužno u sebi sadrži oboje – elemente saradnje i konkurencije sa drugim regionalnim silama. Dok se druge vanregionalne sile, SAD i Rusija, suočavaju sa manjim ili većim protivljenjem stanovništva ili političkih elita, kinesko delovanje skoro da nema nikakvih protivnika u regionu, pa je nesumnjiva opšta prihvaćenost.

Bivši egipatski ministar spoljnih poslova, Nabil Fahmi, ocenjuje da Kina „čuva filozofiju izgradnje društva sa zajedničkom sudbinom čovečanstva, realizujući principe rasta za sve preko partnerstva i saradnje i doprinosa reformama”. On zaključuje da je kinesko delovanje „pozitivan faktor”

u razvoju novog, pravednijeg i stabilnijeg međunarodnog poretka, te da je u najboljem interesu arapskih zemalja.² Posebno mesto daje kineskom predsedniku Si Jinpingu, koji pokazuje „zrelost nove faze kineskog razvoja” i rastuću potrebu da se obezbede različiti prirodni izvori – energija, minerali i so, kako bi se omogućio razvoj industrije i istovremeno našlo tržište za nje-ne proizvode u Africi, Latinskoj Americi i Aziji.³

Kineski prodor u Crvenom moru i Bliskom istoku, naravno, menja dosadašnju ravnotežu snaga. Zalivski snabdevači naftom ključni su za Kinu. Oni obezbeđuju Kini skoro 50 odsto nafte i gasa, tako da Kina ni na koji način ne može da dozvoli da ovo snabdevanje bude poremećeno ili čak ugroženo. Kina zbog toga mora da odgovori adekvatnom regionalnom politikom.

Kina je jedna od šest svetskih sila koje su postigle nuklearni sporazum sa Iranom i ostaju na stanovištu njegovog poštovanja. Predsednik Si bio je prvi svetski lider koji je posetio Teheran nakon potpisivanja sporazuma. Upravo tokom te posete on je predstavio viziju nove kineske „arapske doktrine”, koja je objavljena dve nedelje ranije.

2. FORUM ZA SARADNJU KINE I ARAPSKIH DRŽAVA

Forum za saradnju Kine i arapskih zemalja formiran je 2004. Od tada, on se pretvorio u platformu za kolektivnu saradnju na kojoj se razvija saradnja na mnogim poljima i sa više od 10 mehanizama. Kineski predsednik Si Jinping je na otvaranju Šeste ministarske konferencije Foruma, koja je održana u Pekingu 5. juna 2014, identifikovao ključna područja i pravce kinesko-arapske saradnje. Kina i arapske zemlje počele su odnose strateške saradnje sa novim formama i mehanizmima koji su određeni godinu dana ranije inaugurisanom kineskom globalnom inicijativom „Pojas i put”.

Kineski predsednik dao je, osim ekonomske i praktične, istorijsku, kulturnu, filozofsku i bezbednosnu dimenziju budućoj saradnji Kine i arapskih država.

U govoru naslovljenom „Promovisanje duha 'Puti svile' i produbljivanje kinesko-arapske saradnje”, kineski predsednik je ocenio da se Kina i arapske zemlje suočavaju sa zajedničkim izazovima i misijom kako bi izvršile

² Nabil Fahmi, Former US Secretary of State Henry Kissinger noted that China's most important comparative advantage over the West is its long-term strategic thinking and planning, Al Hayat, May 4, 2019.

³ Ibid.

nacionalnu obnovu.⁴ On se najpre osvrnuo na istoriju „Put svile” i odnose Kine i arapskog sveta, navodeći da je stotinama godina „Put svile” značio „mir i saradnju, otvorenost i inkluzivnost, obostrano učenje, obostranu saradnju i dobitke”, da je opstajao generacijama i predstavlja „važno poglavlje u istoriji razmene i obostranom upoznavanju civilizacija”. Kinezi i arapski narodi su „podržavali jedan drugog u očuvanju nacionalnog ponosa i suvereniteta, pomagali jedni drugima na putu razvoja i dostizanja nacionalne obnove i učili jedni od drugih u produbljivanju kulturne razmene i obnovi nacionalne kulture”.

Kineski predsednik je naglasio da su „narednih 10 godina ključni period za razvoj Kine i arapskih država”. Da bi se ispunila zajednička misija i suočili sa izazovima nacionalne obnove, potrebno je da se promoviše duh „Put svile”, poveća obostrano izučavanje i upoznavanje civilizacija, međusobno poštovanje razvojnih puteva, pridržavanje obostrano korisne („win-win”) saradnje i zalaganje za dijalog i mir.

Predsednik Si Jinping je naglasio da „Ekonomski pojas put svile” i „Pomorski svileni put za 21. vek” jesu put obostrane koristi i dobitaka. Kina i arapske države se međusobno razumeju zbog „puta svile” i oni su „prirodni partneri za saradnju” u zajedničkoj izgradnji „Pojasa i puta”. Dve strane treba da se pridržavaju principa razmene mišljenja, izgradnje zajednice zajedničkih interesa i zajednice „zajedničke sudbine”. Dve strane treba da imaju široku viziju i stvore principe saradnje „1+2+3”. U toj formuli saradnje, jezgro čini izgradnja infrastrukture, trgovina i investicije su dva „krila”, a tri nova visokotehnološka područja su nuklearna energija, kosmički program i nove energije.

Kineski predsednik je najavio da će Kina sledećih godina uvećati obim trgovinske razmene s arapskim zemljama sa 240.000.000.000 na 600.000.000.000 dolara, uveća investicije sa 10.000.000.000 na 60.000.000.000 dolara, ubrza pregovore i stvaranje slobodne trgovine između Zalivskog saveta za saradnju i da snažno deluju na uključenju arapskih država u Azijsku infrastrukturnu investicionu banku.

Najavio je da su Kina i arapske države odlučile da 2014. i 2015. proglase godinama kinesko-arapskog prijateljstva i održe niz prijateljskih događaja. U sledeće tri godine, Kina je obećala da će da obuča 6.000 mladih iz arapskog sveta i razmenu 10.000 kineskih i arapskih umetnika uz učešće 200 kineskih i arapskih institucija.

⁴ Xi Jinping Attends Opening Ceremony of Sixth Ministerial Conference of China–Arab States Cooperation Forum and Delivers Important Speech Stressing to Promote Silk Road Spirit and Deepen China–Arab Cooperation, Xinhua, June 4, 2014.

Predsednik kuvajtske vlade, Džaber Al Mubarak Al Hamad Al Sabah, marokanski ministar spoljnih poslova, Salahedin Mazur, i generalni sekretar Arapske lige, Nabil El Arabi, visoko su ocenili tradicionalno arapsko-kinesko prijateljstvo i dostignuća Foruma u poslednjih 10 godina i rekli da arapske države pozdravljaju predlog kineskog predsednika za jačanje Foruma i razvoj kinesko-arapskih strateških odnosa saradnje. Oni su podržali kinesku inicijativu „Pojas i put” i potvrdili spremnost da ojačaju komunikaciju i saradnju s Kinom, promovišu političko rešenje važnih pitanja arapskih država i zajednički rade na regionalnom miru, stabilnosti i razvoju.

Konferencija je usvojila tri dokumenta: „Pekinšku deklaraciju”, „Akcioni plan 2014–2016” i „Plan razvoja 2014–2016”.

3. „KINESKA DOKTRINA” O ARAPSKOM SVETU

Prekretnicu u odnosu Kine prema arapskom svetu i Bliskom istoku predstavlja stvaranje i objavljivanje „kineske doktrine o arapskom svetu”. Ministarstvo spoljnih poslova Kine objavilo je početkom 2016. godine prvi Strateški papir o odnosima Kine i arapskog sveta.⁵ Dokument je sinhronizovan sa veoma značajnom posetom kineskog predsednika Egiptu, Saudijskoj Arabiji i Iranu u januaru 2016. i objavljen je neposredno pred nju.

U dokumentu se na početku daje istorijski pregled razvoja kinesko-arapskih odnosa. Dokument ima pet poglavlja: 1) Produbljivanje kinesko-arapske strateške saradnje, sveobuhvatne saradnje i zajedničkog razvoja; 2) Kineska arapska politika; 3) Jačanje kinesko-arapske saradnje na svim poljima, sa brojnim potpoglavljima, od kojih su neka: političke saradnje u koju ulaze posete na visokom nivou, međuvladine konsultacije i mehanizmi saradnje, saradnja u zakonodavstvu, političkim partijama i lokalnim samoupravama, saradnja u međunarodnim pitanjima, pitanju Tajvana. Tu je zatim saradnja u investicijama i trgovini, sa potpoglavljima: saradnja u inicijativi „Pojas i put”, saradnja u proizvodnji, saradnja u investicijama, trgovini, energetici, infrastrukturi, kosmičkom programu, nuklearna saradnja u miroljubive svrhe, finansijska saradnja, razvoj ekonomskih i trgovinskih mehanizama i platformi saradnje; 4) Kinesko-arapski Forum za saradnju i 5) Odnosi između Kine i arapskih regionalnih organizacija.

U njemu se naglašava strateški pristup „1+2+3”. Prioritet u njemu ima saradnja u energetici, a naglašena je namera širenja trgovine i investicija i, na kraju, bliskost u tri visokotehnološka sektora: nuklearna i obnovljiva

⁵ China's Arab Policy Paper, Xinhua, January 14, 2016.

energija i kosmičke tehnologije. „Pojas i put” inicijativa je, naravno, okvir za saradnju u svim ovde navedenim područjima.

U dokumentu je navedeno da se Kina pridržava „pet principa miroljubive koegzistencije”: uzajamnog poštovanja suvereniteta i teritorijalnog integriteta, obostrano poštovanje principa nenapadanja, nemešanja u unutrašnje poslove, jednakosti, obostrane koristi i miroljubive koegzistencije.

Kina je obznanila da podržava bliskoistočni mirovni proces i stvaranje nezavisne države Palestine s punim suverenitetom, zasnovanoj na granicama pre 1967, sa Istočnim Jerusalimom kao glavnim gradom. Kina je podržala Arapsku ligu i njene države članice u stvaranju ovih ciljeva. U dokumentu se navodi da je Kina privržena političkim rešenjima za goruća regionalna pitanja i da podržava stvaranje regiona bez nuklearnog naoružanja. Pored toga, data je podrška naporima arapskih država da očuvaju i jačaju nacionalno jedinstvo, sprečavanju ekstremističkih ideja i borbi protiv terorizma. Kina je iskazala poštovanje izbora koji su učinili arapski narodi i podržala arapske države u njihovom putu razvoja, koji je u skladu sa nacionalnim uslovima.

Sasvim na kraju, i nenaglašeno, navedena je saradnja u oblasti mira i bezbednosti. Kina je pozvala na „zajedničku, sveobuhvatnu i održivu bezbednost na Bliskom istoku” i podržala arapske i regionalne zemlje u stvaranju „kolektivnog regionalnog mehanizma saradnje”, koji bi doprineo dugoročnom miru, prosperitetu i razvoju Bliskog istoka.

Kada je reč o vojnoj saradnji, Kina najavljuje „produbljivanje” kinesko-arapske saradnje, a u njenom okviru intenziviranje poseta vojnih zvaničnika, produbljivanje saradnje u naoružanju, opremi i različitim tehnologijama, te održavanje zajedničkih vojnih vežbi.

U borbi protiv terorizma navedeno je da se Kina „odlučno protivi svim formama terorizma, bilo kojih etničkih grupa ili religija” i „duplim standardima” u toj borbi. Podržani su naponi arapskih država u borbi protiv terorizma i osposobljavanju za nju. Ta borba treba da se vodi uz poštovanje Povelje UN i međunarodnih normi, da poštuje suverenitet i teritorijalni integritet svih zemalja. Kina je izjavila spremnost da stvori „dugoročni bezbednosni mehanizam, ojača politički dijalog i razmenu obaveštajnih informacija”.

4. KINA I ARAPSKE DRŽAVE

Egipat je zemlja koja je, može se reći, s najviše entuzijazma od svih arapskih država pristupila saradnji s Kinom. Za Egipat su događaji „arapskog proleća” iz 2011. bili uzrok prekretnice u spoljnopolitičkoj orijentaciji, nakon

uklanjanja muslimanske braće i predsednika Mohameda Morsija s vlasti. Egipat je počeo „diversifikaciju” spoljne politike, gde su, umesto potpunog oslanjanja na SAD, veću ulogu počele da dobijaju druge države, a posebno Kina i Rusija. Egipatsko-kineska robna razmena dostigla je u 2018. obim od 8.330.000.000 dolara, gde je kineski izvoz u Egipat 7.610.000.000, a uvoz iz Egipta 1.220.000.000 dolara.

Egipatski predsednik Sisi je od 2014. do 2018. pet puta posetio Kinu. Kineski predsednik Si boravio je u Kini u januaru 2016. Potpredsednik Kine, Vang Kišan, bio je u Kairu u oktobru 2018. Egipatski predsednik Sisi iskazao je ponos što je Egipat bio jedna od prvih zemalja koja je podržala kinesku inicijativu „Pojas i put” i da Egipat „ostaje u čvrstom uverenju da će ova inicijativa da stvori neslućene mogućnosti za međusobnu saradnju, kao i saradnju na međunarodnom i regionalnom nivou”.

Kineski predsednik doputovao je u Kairo 20. januara 2016.⁶ On je pohvalio egipatske napore za stabilizacijom ekonomije. „Kina podržava egipatske napore da sačuva stabilnost, razvije ekonomiju, poboljša uslove života i igra veću ulogu u međunarodnim i regionalnim pitanjima”, rekao je kineski predsednik.

Dve zemlje su potpisale 21 sporazum. Kineske kompanije grade egipatski mega projekat novog glavnog grada u visini od 45.000.000.000 dolara.

Kina i Egipat su planirali 15 projekata u energetici, infrastrukturi i transportu, koji će dostići 15.000.000.000 dolara, a kineska centralna banka će obezbediti kredit od 1.000.000.000 dolara za jačanje deviznih rezervi zemlje.

U tom trenutku 32 kineske kompanije radile su u ekonomskoj zoni Sueckog kanala, sa investicijama koje su premašivale 400.000.000 dolara, a u sledećoj fazi predviđen je porast na 100 kompanija i ukupnu visinu od 2.500.000.000 dolara.

U svom govoru u sedištu Arapske lige predsednik Si objavio je svoj plan za region. Kina je izdvojila 15.000.000.000 dolara za specijalne kredite kojima bi se pomogao rast industrijske proizvodnje u regionu, 10.000.000.000 dolara trgovinskog kredita za zajedničke projekte u energetici i još 10.000.000.000 dolara jeftinih kreditnih sredstava.

Najavio je osnivanje fondova, zajedno sa UAE i Katarom u iznosu od 20.000.000.000 dolara za konvencionalne izvore energije, a Kina će produžiti ugovore za kupovinu nafte iz regiona u visini od 300.000.000.000 dolara.

Kineski predsednik je u Kairo stigao iz Saudijske Arabije, a nastavio za Teheran.

Samo početkom 2018. potpisan je sporazum o izgradnji sportskih terena za Svetsko prvenstvo u rukometu 2021, a takođe i za izgradnju prve

⁶ China's Xi visits Egypt, offers financial, political support, Reuters, January 20, 2016.

industrijske zone u El Alameinu. Direktor Arapske organizacije za industrijalizaciju, Abdel Moneim al Taras, najavio je da se sporazumeo sa direktorom kineske Železničke biro grupe 20 (CR20G) za izgradnju industrijskih postrojenja za ekspresne vozove.

Komandant egipatskog vazduhoplovstva, Mohamed Abas, potpisao je ugovor o kupovini dronova od Kineske državne aerotehnološke uvozn-izvozne korporacije (CATIC).

Kineska Lučko inženjerska kompanija (CHEC) počela je izgradnju glavnog terminala luke u Sokni, dok je Narodna banka Egipta (NBE) potpisala sporazum o kreditu od 600.000.000 dolara sa Kineskom razvojnom bankom (CDB).

Na Osmom ministarskom sastanku, održanom 10. jula 2018, kineski predsednik nastupio je treći put, artikulišući kinesku politiku u arapskom svetu.⁷ On je najavio potpisivanje deklaracije za inicijativu „Pojas i put”, koja daje „veliku podršku arapskom svetu” i pokazuje spremnost Kine da sarađuje sa arapskim svetom. On je rekao da su arapske zemlje „prirodni partneri Kine”, najavljujući kredite u visini od 20.000.000.000 dolara za arapske države i njihovu ekonomsku saradnju. Kina će pomoći arapskim državama u infrastrukturnim projektima, ubrzati saradnju u energetici, nafti i gasu, finansijama, visokim tehnologijama, digitalnoj ekonomiji i veštačkoj inteligenciji. Potrebno je reći da je Kina prva visokotehnološka država koja je arapskim zemljama ponudila saradnju u najmodernijim tehnologijama, poput veštačke inteligencije.

Kineski predsednik je najavio da će Kina u narednih pet godina da uveze robe i dobara u visini od 8.000.000.000 dolara, da izgradi finasijsku platformu za industrijsku saradnju, da ubrza razgovore o sporazumima o slobodnoj trgovini i pozvaće stotine predstavnika arapskih država u goste u naredne tri godine.

Posle ovog sastanka, kineski predsednik je krenuo na arapsko-azijsku turneju, na kojoj je konkretizovao svoje najave. On je prvo boravio tri dana u Ujedinjenim Arapskim Emiratima, gde je dočekan na najsvečaniji način i prema protokolu koji se ograničuje samo u izuzetnim prilikama. Već činjenica da je predsednik velike i mnogoljudne Kine odlučio da posetu bogatu, ali malenu zalivsku monarhiju govori o važnosti koju Kina pridaje ovom regionu. Kina, naime, u UAE vidi ključnog partnera u razvoju regionalne infrastrukture. Ovo je prva poseta jednog kineskog lidera UAE, a pokojni emiratski vladar posetio je Kinu pre 28 godina. Tokom posete potpisano je 13 ugovora, među kojima je posebno važan Ugovor o saradnji na inicijativi „Novi put svile” i „Pomorski put svile za 21 vek”. Lideri dve zemlje naglasili su da počinju „novu fazu saradnje” između dve zemlje. Očekuje se da ovo-

⁷ Highlights of Xi's speech at China-Arab forum, China daily, July 10, 2018.

godišnja robna razmena dostigne 60.000.000.000 dolara. Prvi čovek Emaara, Mohamed Al Abar, najavio je izgradnju najvećeg kineskog šoping mola u Dubaiju i širenje hotelskog lanca Adres u celoj Kini.

Kineski predsednik je nastavio svoju turneju afričkim obalama. Iz Dubaija je produžio u Senegal, Ruandu i Južnu Afriku, gde će učestvovati na samitu sa Brazilom, Indijom i Rusijom u Johannesburgu od 25. do 27. jula, čime će, nesumnjivo, još snažnije učvrstiti kinesko prisustvo u Africi i na Bliskom istoku.

Saudijski kralj Salman posetio je Peking u martu 2017. Pre toga, kao prestolonaslednik bio je u Pekingu 2014. godine. Kao saudijski monarh, potpisao je sporazume u visini od 65.000.000.000 dolara. Kineski predsednik pozdravio je gosta iz Saudijske Arabije kao „globalnog partnera” u inicijativi „Pojas i put”, dodajući da je Kina „stabilno izvozno tržište za saudijsku naftu”. Saudijska Arabija bila je prethodnih godina najveći kineski snabdevač naftom. Kineski analitičari ukazali su na potrebu Saudijske Arabije da se okrene prema Istoku i Aziji, pošto je Trampova bliskoistočna politika već u promeni, ocenio je Li Guofu iz Kineskog instituta za međunarodne studije.⁸

Kultivisanje dobrih odnosa nastavljeno je i u turbulentno vreme za prestolonaslednika Muhameda bin Salmana, zbog teškoća u jemenskom ratu i ubistva saudijskog novinara Gamala Kašogija. Kineski predsednik se sreo sa saudijskim prestolonaslednikom tokom Samita G20 u Buenos Airesu i obećao da će Kina podržati ekonomski razvoj Saudijske Arabije, dodajući da je njena stabilnost ugaoni kamen napretka i prosperiteta u Zalivu.

Predsednik Si je naveo da Kina „čvrsto podržava Saudijsku Arabiju u njenom nastojanju za ekonomsku diversifikaciju i obezbeđivanju obostrane podrške u pitanjima koja uključuju njihove ključne interese”.⁹

Prema kineskim medijima, saudijski prestolonaslednik princ Muhamed bin Salaman (MBS) podržao je kinesko pravo na preduzimanje „antiterorističkih mera” i mera „deradikalizacije”, što su, potom, aktivisti za ljudska prava okarakterisali kao apologiju prakse grubog razračunavanja Pekinga sa njegovom ujgurskom muslimanskom manjinom.¹⁰

Saudijski prestolonaslednik se sreo i sa kineskim predsednikom prilikom posete Pekingu u februaru 2019. tokom azijske ture, na kojoj je bio još u Pakistanu i Indiji. On je pohvalio odnose s Kinom u kojima nema nikakvih

⁸ China, Saudi Arabia sign US\$65 billion in deals as King Salman starts Beijing visit, South China Morning Post, March 16, 2017.

⁹ Chinese President Xi Jinping offers support to Saudi Crown Prince Mohammed bin Salman despite outcry over Khashoggi killing, South China Morning Post, December 1, 2018.

¹⁰ Saudi crown prince defends China's right to fight 'terrorism', Aljazeera, February 23, 2019.

problema i poteškoća. Prema navodima agencije Hsinhua, predsednik Si je govorio o zajedničkim naporima u borbi protiv ekstremizma i terorizma.

Kineski predsednik je rekao prestolonasledniku da dve zemlje moraju pojačati međunarodnu saradnju u uklanjanju „radikalizacije” i „prevenciji upliva i širenja ekstremističkih ideja”. Saudijski princ je uzvratio da Saudijska Arabija poštuje i podržava kinesko pravo da štiti svoju bezbednost i preduzima mere u borbi protiv terorizma i korake u eliminisanju radikalizma, obećavajući spremnost povećanja i jačanja saradnje.

Osim sa arapskim zemljama Bliskog istoka, Kina uspešno sarađuje sa nearapskim državama Bliskog istoka, koje često imaju komplikovane ili konfrontirajuće odnose sa arapskim susedima – Iranom i Izraelom.

5. IRAN I KINA

Kina je već od početka 2000. najveći iranski trgovinski partner. Najveći deo vizije kinesko-iranske saradnje predstavio je predsednik Si tokom posete Iranu u januaru 2016. On je bio prvi strani državnik koji je posetio Iran nakon sklapanja nuklearnog sporazuma 2015. Dve zemlje su se saglasile da u narednih 10 godina uvećaju razmenu na fantastičnih 600.000.000.000 dolara, dok će jačati saradnju u okviru plana saradnje u narednih 25 godina. Osim ovoga, Kina je najveći investitor na iranskom tržištu. Oko 100 kineskih kompanija investiralo je u ključne ekonomske sektore, posebno energiju i transport. Na primer, kineska Nacionalna nuklearna korporacija radi na iranskom reaktoru za tešku vodu, Arak IR-40, kako bi ispunila zahteve iz iranskog nuklearnog sporazuma 2015.

Kineska vlada je dala kredit od 10.000.000.000 dolara kineskim kompanijama da izgrade brane, generatore za električnu energiju i drugu infrastrukturu u Iranu, poput pruge koje povezuje Bajanur u kineskom regionu unutrašnje Mongolije sa Teheranom.

Ostali transportni projekti uključuju izgradnju železničke pruge od istočnog grada Mašada i luke Bušer u Persijskom zalivu. Kina želi da pomogne u gradnji luke Čabahar u Omanskom zalivu. Još jedan poznati projekat je gradnja pet linija metroa u Teheranu, koje će graditi kineske kompanije, a vagone će graditi zajednička kinesko-iranska kompanija, Tehran Wagon Manufacturing Company.

Američko napuštanje sporazuma sa Iranom otvorilo je vrata Kini. Osim što je najveći trgovinski partner Irana, Kina je najveći potrošač iranske nafte u svetu. Napuštanje sporazuma od strane Vašingtona, pretpostavlja se, najteže će pogoditi evropske kompanije i zemlje koje posluju sa Iranom. To

otvara prostor za Kinu i Rusiju, koje su bolje pozicionirane da izbegnu američke sankcije, da počnu poslove sa Iranom.

Kineska nacionalna petrolejska korporacija je partner s francuskim Totalom u eksploataciji iranskog nalazišta Južni Pars, a ako Total zbog američkih sankcija izgubi svoj udeo kineska kompanija će preuzeti ceo posao.

Krajem avgusta 2019, tokom posete iranskog ministra spoljnih poslova Zarifa Pekingu, dopunjen je kinesko-iranski Ugovor o strateškom partnerstvu iz 2016.¹¹ Kina je ponudila masivne investicije u iransku ekonomiju u zamenu za dalekosežni sporazum o potrošnji tog novca i proizvodima koji budu nastali u tom procesu.

Plan predviđa investicije od 400.000.000.000 dolara tokom 25 godina. Od toga, 280.000.000.000 raspoređeno je za iransku naftnu industriju, gas i petrohemijski sektor, dok će 120.000.000.000 biti investirano u iransku transportnu i proizvodnu infrastrukturu. Sporazum omogućava i stacioniranje 5.000 službenika kineskog obezbeđenja koje bi štitilo energetska i petrohemijska postrojenja, kako je objavio magazin "Petroleum Economist".

Jedan od glavnih infrastrukturnih projekata inicijative „Pojas i put” jeste izgradnja železničke pruge od Kazahstana do Irana, koju je Peking opisao kao „sredstvo integracije Centralne Azije sa Bliskim istokom”.

6. IZRAEL I KINA

Kineske investicije u Izraelu dostigle su 20.000.000.000 dolara u tekućim projektima. Kineske kompanije trenutno rade na svim ključnim izraelskim infrastrukturnim projektima, od pruga, puteva, tunela, do elektrana. Kineska kompanija Šangajska lučka grupa pobedila je na tenderu za luku Haifa, s tim da će tender da stupi na snagu 2021. godine.

Ekonomske veze Kine i Izraela potiču iz 1979, još pre nego što je Kina formalno priznala Izrael. Izraelski milijarder Šaul Ajzenberg organizovao je tajni sastanak posle kog je usledila izraelska isporuka oružja Kini. Diplomatski odnosi uspostavljeni su 1992. Poslednjih godina kineske investicije u sektor visokih tehnologija veoma su porasle, dostižući četvrtinu svih fondova koje su prikupile izraelske visokotehnološke kompanije. Kina je drugi trgovinski partner Izraela sa razmenom od 11.500.000.000 dolara.

¹¹ China "pledges \$400bn" to develop Iran's energy, transport and manufacturing sectors, Global Construction review, 6.09.2019; \$ 400 billion from China to Iran, News 1, Tehran, September 06, 2019.

Izraelski premijer Netanjahu posetio je Peking 19–22. marta 2017, kada je kineski predsednik najavio „sveobuhvatno inovativno partnerstvo dve zemlje”.¹²

Si je pozvao na jačanje političkog dijaloga dve zemlje, sinergiju razvojnih strategija i jačanje saradnje u ključnim oblastima, poput vodosnabdevanja, poljoprivrede, zdravstvene zaštite i obnovljivih izvora energije.

„Miroljubiv, stabilan Bliski istok u razvoju služi zajedničkim interesima svih strana, uključujući Kinu i Izrael”, rekao je kineski predsednik. Izrael-sko-palestinski problem ima dugoročan uticaj na situaciju na Bliskom istoku, dodao je kineski predsednik i rekao da Kina 'ceni izraelsko prihvatanje rešenja o dve države’”.

Izraelski premijer, Benjamin Netanjahu, rekao je da Izrael poštuje kinesku istoriju, dostignuća i sadašnju ulogu u svetu i da se nada da će učestvovati u inicijativi „Put i pojas”, istovremeno očekujući da Kina igra veću ulogu na Bliskom istoku. Netanjahu je naglasio privrženost Izraela politici „jedne Kine”, predlažući partnerstvo i saradnju dve zemlje u obnovljivoj energiji, poljoprivredi, investicijama, finansijama i medicinskim uslugama.

Kineske investicije, međutim, imaju velike protivnike u SAD i već stvaraju napetosti u odnosima Izraela i SAD. Poslednje pitanje na kojem je došlo do razmimoilaženja jeste kineska pobeda na tenderu za luku Haifa. Senat je u junu 2019. upozorio Izrael tim povodom. Haifa je luka u koju ekskluzivno pristaje američka Šesta flota, pa je već poslato upozorenje da će ona prestati to da čini ako 2021. Kinezi preuzmu luku.

Skoro da nema sastanka američkih i izraelskih zvaničnika gde nije pomenuto „kinesko pitanje”. O tome je razgovarao državni sekretar Majkl Pompeo prilikom posete Izraelu u martu, a posle njega donedavni savetnik za nacionalnu bezbednost Džon Bolton, a nedavno sekretar za energetiku Rik Peri na sastanku sa premijerom Netanjahuom.

Tokom Netanjahuove posete Vašingtonu, 26. marta ove godine, američki predsednik Tramp je posebno istakao da, ukoliko kineske kompanije uspostave 5G mrežu u Izraelu, onda će bezbednosna saradnja dve zemlje biti ograničena, a američka pomoć smanjena.

Na ove najave reagovao je prošlog meseca otvorenim pismom i kineski ambasador u Tel Avivu, Čang Žongin, koji je istakao da je izrael-sko-kineska saradnja „vin-vin” situacija za obe strane i ismejao optužbe o prikupljanju „obaveštajnih saznanja” o američkoj pomorskoj floti preko luke Haifa. „Ja verujem da svako ko ima osnovna vojna znanja smatra ove optužbe smešnim. Da li je Kini zaista potrebno da primenjuje ove zastarele

¹² China, Israel announce innovative comprehensive partnership, Xinhua, March 21, 2017.

metode za prikupljanje obaveštajnih informacija", zapitao se kineski ambasador.

7. GEOPOLITIKA – SUKOB I RATOV I TERORIZAM

Geopolitički rizik je novo pitanje za Kinu. Kineski ekspert Čang Jiadong navodi da je Bliski istok deo kineskog „Velikog susedstva”.¹³ On je istovremeno religiozni i kulturni centar „Islamskog pojasa”, koji se prostire od severa Afrike, preko srednje Azije, do jugoistočne Azije.

„Islamski pojas” dodiruje jugozapadni deo Kine. Bliski istok je budući pravac kineskih pomorskih kretanja. Ono što se dešava na Bliskom istoku utiče ne samo na kineske ekonomske interese, nego i na kinesku bezbednosnu situaciju kod kuće i napolju.

Uloga Bliskog istoka u kineskoj spoljnoj politici je veoma promenjena, od modela koji je bio vođen političkim motivima, do modela „politika plus energija” i sadašnje kombinacije koja uključuje politiku, energiju, ekonomska i strateška pitanja, smatra Jiadong.

Jiadong smatra da, sledeći verovatno opadanje važnosti energije, bezbednosni rizici postaju rastući faktor u kineskoj bliskoistočnoj politici.

Predsednik Si Jinping uvodi Kinu na Bliski istok i u Afriku nakon poluvekovne američke dominacije i obnovljenog ruskog prisustva. Region je u plamenu dugih ratova u Siriji, Jemenu, Libiji, Iraku, sukoba koji dobijaju nove dimenzije: izraelsko-iranskog, saudijsko-iranskog, izraelsko-palestinskog, sunitsko-šiiitskog, što prirodno stvara geopolitički vakuum.

Kao i mnogi drugi spoljni akteri, Kina je morala da se brzo prilagodi regionalnim promenama koje su nastale kao rezultat „arapskog proleća” 2011–2012, kada su uklonjene brojne višedecenijske vlade i vladari, poput Egipta, Tunisa, Libije i Jemena. U nekim od ovih zemalja došlo je do ratova i građanskih sukoba, poput Libije i Jemena, a poseban problem bio je sukob u Siriji.

Kina se držala principa nemešanja u unutrašnja pitanja tih zemalja, pa je s tih pozicija stavila veto, zajedno s Rusijom, u SB u februaru 2012. na rezoluciju koja je tražila ostavku sirijskog predsednika Asada. Do kraja 2014. Kina i Rusija stavile su veto na četiri različite rezolucije koje su se ti-cale sirijskog sukoba. Kina je stavila veto na jače sankcije Siriji, što je dovelo do poteškoća u odnosu s nekim arapskim državama, posebno Saudijskom

¹³ Zhang Jiadong, *China – Middle East relations: New Challenges and New Approches*, Danish Institute for International Studies, 2016.

Arabijom i otežavanja pregovora o slobodnoj trgovini sa Zalivskim savetom za saradnju.

Događaji iz 2014–2015, kada je Islamska država počela da osvaja teritorije Iraka i Sirije s planom stvaranja islamskog kalifata, brišući granice između dve države, takođe je postavilo dilemu za Kinu. Iako je odbila da se formalno pridruži koaliciji protiv Islamske države koju su predvodile SAD, Kina se pridružila međunarodnoj zajednici u osudi Islamske države.

„Bliski istok je grobnica velikih sila”, rekao je bivši potpredsednik kineskog Instituta za savremenu međunarodnu politiku Li Šaosian. „Kina se ne brine ko će u budućnosti da bude sirijski predsednik sve dotle dok ta ličnost može da stabilizuje i razvija zemlju, mi ćemo se složiti”, zaključio je on.¹⁴

Globalizacija je stvorila modernu i snažnu Kinu, ali i Kinu s velikim potrebama. Kina jača svoje prisustvo u Crvenom moru i Rogu Afrike. Kako bi se suprotstavila akcijama pirata, ona je otvorila vojnu bazu u Džibutiju, koja prati Adenski zaliv i oko 4.000 kilometara dugu morsku obalu. U Džibutiju se nalaze, takođe, američka i NATO baza. Peking je nedavno zakupio luku Hambantota u Šri Lanki na 99 godina za 1.100.000.000 dolara.

Sam region Crvenog mora i Roga Afrike izuzetno je rizičan za bilo koju veliku silu. U njemu već godinama plamti jemenski sukob u koji je umešana Saudijska Arabija sa svojim saveznicima iz Zalivskog saveta za saradnju, a posebno UAE. Kineska želja za novim partnerstvima u trgovini, energiji i infrastrukturi stoga teško može da se razdvoji od uzburkane geopolitike regiona i političkih procesa koje stvara.

Obližnja Somalija je kolevka nasilja od pada poslednje vlade 1991. i borbi između provladinih snaga i džihadista Al Šababa. Ovaj sukob se širi na Keniju i druge istočnoafričke države, gasom bogati Mozambik i Tanzaniju. Nešto dalje je osiromašeni Sudan, čiji unutrašnji sukobi prete svim investicijama u zemlji.

Sve ove zemlje na „kineskom putu” nesumnjivo će rado dočekati kineske stabilizujuće ekonomske inicijative, dok će Kina moći zauzvrat da računa na infrastrukturu neophodnu za izvoz nafte i minerala za zahuktalu kinesku ekonomiju.

Delimično, da bi zadovoljila sve ove zahteve, Kina je sebe pretvorila od uloge neutralnog autsajdera u ulogu strateškog učesnika.

¹⁴ President Xi Jinping of China Is All Business in Middle East Visit, New York Times, January 30, 2016.

LITERATURA

1. Anderson, James R. (Ed), "The Red Star and the Crescent: China and the Middle East", Oxford University Press, 2018.
2. "China's Arab Policy Paper", *Xinhua*, January 14, 2016.
3. "China's Xi visits Egypt, offers financial, political support", *Reuters*, January 20, 2016.
4. "China, Saudi Arabia sign US\$65 billion in deals as King Salman starts Beijing visit", *South China Morning Post*, March 16, 2017.
5. "Chinese President Xi Jinping offers support to Saudi Crown Prince Mohammed bin Salman despite outcry over Khashoggi killing", *South China Morning Post*, December 1, 2018.
6. "China 'pledges \$400bn' to develop Iran's energy, transport and manufacturing sectors", *Global Construction review*, September 6, 2019.
7. "China, Israel announce innovative comprehensive partnership", *Xinhua*, March 21, 2017.
8. Fahmi, Nabil, "Former US Secretary of State Henry Kissinger noted that China's most important comparative advantage over the West is its long-term strategic thinking and planning", *Al Hayat*, May 4, 2019.
9. "Highlights of Xi's speech at China-Arab forum", *China daily*, July 10, 2018.
10. Jiadong, Zhang, *China – Middle East relations: New Challenges and New Approaches*, Danish Institute for International Studies, 2016.
11. "President Xi Jinping of China Is All Business in Middle East Visit", *New York Times*, January 30, 2016.
12. "Saudi crown prince defends China's right to fight 'terrorism'", *Aljazeera*, February 23, 2019.
13. "Xi Jinping Attends Opening Ceremony of Sixth Ministerial Conference of China-Arab States Cooperation Forum and Delivers Important Speech Stressing to Promote Silk Road Spirit and Deepen China-Arab Cooperation", *Xinhua*, June 04, 2014.
14. "\$ 400 billion from China to Iran", *News 1*, Tehran, September 06, 2019.